

Աննա ԿԵՍՈՅԱՆ

Հայկական պեդագոգիկ
մանկավարժական համալսարան

**«ԱՆՄԱՀԱԿԱՆ ԶՈՒՐ» ԵՎ «ԱՆՏԱԿ ԾՈՎ» ԲԱՆԱԶԵՎԱՅԻՆ
ԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԼԵԶՎԱՄՇԱԿՈՒԹՅՈՒՆ
ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆԸ**

*Ուրախութեան ջո՛ւր առէք փրկութեան աղբիւրներից:
(Եսայի 12:3)*

Բանահյուսական երկը հանդես է գալիս բազմաթիվ տարատեսակներով, որոնք իրենց մեջ ներառում և պահպանում են հանրույթի մշակույթին և արժեհամակարգին բնորոշ տարածամանակյա իրողություններ: Նրա առանձին տեսակների շնորհիվ, որոնք հարուստ են կայուն բանաձևային կապակցություններով, լեզուն դառնում է առավել կենդանի, սեղմ ու իմաստալից: Սույն հոդվածում հայկական և բրիտանական ժողովրդական բանահյուսության բազմազան ժանրերից վերցրած օրինակների քննությամբ փորձ է արվել երևան հանել «անմահական ջուր» և «անտակ ծով» բանաձևային կապակցությունների ժողովրդական ընկալումը՝ երկու հակադիր իմաստներով. առաջինը՝ կենարար, երկրորդը՝ կործանարար:

Բանալի բառեր. ժողովրդական բանահյուսություն, բանաձևային կապակցություններ, «անմահական ջուր», «անտակ ծով», լեզվամշակութային իրազեկություն, լեզվամտածողություն

Լեզվաբանության ոլորտում ներկայիս ուսումնասիրությունների զգալի մասը միջգիտակարգային ուղղվածության միտում ունի: Բանահյուսական տեքստերի լեզվաբանական ուսումնասիրությունները ևս արդիական են և կարևոր լեզվամշակութային առանձնահատկությունների խորքային ընկալման համար: Սարգիս Հարությունյանը ժողովրդական բանահյուսությունը սահմանում է որպես ժողովրդի լայն զանգվածների կողմից տարբեր դարաշրջաններում ստեղծված և ավանդված բանավոր բանաստեղծական ստեղծագործությունների ամբողջական համակարգ /Հարությունյան, 2010: 8/: Բանահյուսական երկը հանդես է գալիս բազմաթիվ տարատեսակներով, որոնք ներառում և պահպանում են հանրույթի մշակույթին և արժեհամակարգին բնորոշ տարածամանակյա իրողություններ: Այն զբաղվում է պարզունակ մշակույթի ինտելեկտուալ ժառանգության հավաքագրմամբ և պահպանմամբ, ինչպիսիք են ավանդազրույցները, հեքիաթները, երգերը, առածասացվածքները, հանելուկները, խաղերը, արարողակարգերը և հավատալիքները: Բանահյուսությունը արտահայտում է ժողովրդի՝ դարերով

եկած իմաստությունը, հուզական և իմացական աշխարհը: Պատահական չէ, որ բանահյուսության ներկայիս միջազգայնորեն ընդունված եզրույթը՝ *ֆոլկլորը*, որ առաջ է քաշվել անգլիացի գիտնական Վիլյամ Թոմսի կողմից /Emrich, 1946: 335/, անգլերենից բառացի թարգմանած նշանակում է հենց ժողովրդական իմաստություն, իմացություն: Այն ունի կիրառական լայն գործառնություններ և սերտորեն առնչվում է նաև ժողովրդի նյութական ու հոգևոր մշակույթի տարբեր ոլորտների հետ, ստանձնում գործառական ակտիվ դեր՝ գեղարվեստական խոսքով ու մտածողությամբ: Բանավոր ավանդության կիրառական կարևոր բնագավառներից մեկը լեզվական գործառնությունների ոլորտն է:

Նման ինտելեկտուալ ժառանգության առկայությունը լեզվում նշանակալի դերակատարություն ունի լեզվամշակութային իրազեկության ձևավորման համար: Բազմաթիվ հարցեր այս բնագավառում, այդ թվում տարբեր տեսակի մշակութային հասկացություններ մնում են ոչ բավարար ուսումնասիրված: Նմանօրինակ կապակցություններից մենք ընտրել ենք ժողովրդական բանահյուսությունից մեզ հայտնի, երբեմն ենթագիտակցորեն ընկալվող «անմահական ջուր» և «անտակ ծով» բանաձևային կապակցությունները և կփորձենք տալ վերջիններիս լեզվամշակութային մեկնությունը հայկական և բրիտանական ժողովրդական բանահյուսության համատեքստում:

Նախքան վերոհիշյալ բանաձևային կապակցությունների լեզվամշակութային քննությանն անդրադառնալը ներկայացնենք *ջուր* և *ծով* հասկացությունների դերը և նշանակությունը՝ իբրև համամարդկային ցուցիչ: *Ջուրը* և *ծովը* ունեն կենսական դերակատարություն ինչպես յուրաքանչյուր անհատի, այնպես էլ ամբողջ ժողովրդի կյանքում:

Հրաչյա Աճառյանի «Հայերեն արմատական բառարանում» ջուրը դիտարկվում է որպես բնիկ հայերեն բառ, որը հայերենին է անցել հնդեվրոպական նախալեզվի *yuro-* ձևից, այս արմատը նախալեզվում երկու ձև ուներ՝ *wor* և *ur*, և նախաձայնի ձայնադարձով՝ *yur*, *your*: Առաջին ձևից են ծագում օրինակ հին անգլերենում *waer*, *ēar* «ծով», իսկ սանսկրիտ *vāri* «ջուր» բառերը: Երկրորդ ձևից մի շարք լեզուներում առաջացել է «ծով» բառը, օր.՝ հին պրուսերեն *iūren*, լիթուաներեն *jūres*, *jūros* «ծով»: Հայերենի մեջ նախաձայն *y* ըստ օրինի դարձել է *ջ*. հմմտ. ջով: Ըստ Աճառյանի՝ երկու բառերն էլ առաջացել են նախալեզվի միևնույն բառարմատից /Աճառյան, 1979: 134/: Այսինքն քննության առնված երկու լեզուների բանաձևային կապակցությունների *ջուր* և *ծով* բանալի բառերը ծագել են միևնույն նախալեզվի բառարմատից:

Լինելով ազգային մշակույթի առանցքային բաղադրիչ՝ *ջուր* հասկացությամբ առավել կարևոր համակարգ է համարվում այս երկու ժողովուրդների կյանքի փիլիսոփայական տիրույթում: Փիլիսոփայական աշխարհընկալման կամ մարդկային կյանքի բնական ընթացքի համար չկա առավել կարևոր երևույթ քան ջուրն է: Հին հույն փիլիսոփա Թալես

Միլեթացին առաջ է քաշել այն թեզը, որ ամեն բանի հիմքում ընկած է ջուրը /Aristotle, 2007: 8/: Ջուրը կենսոլորտի կարևորագույն տարրերից մեկն է (քիմիական բանաձևը H_2O): Օրգանական աշխարհի վրա այն ունի հատուկ նշանակություն. էվոլյուցիոն տեսության համաձայն՝ կյանքը առաջացել է ջրում, և ջուր կա յուրաքանչյուր կենդանի օրգանիզմում, ուստի այն համարվում է կյանքի սկզբնաղբյուրը¹:

Առավել ուշագրավ է ջրի հայեցակարգը հոգեբանության և ֆիզիկայի ոլորտներում: Ռուս գիտնական Կոստանդին Կորոտկովի լաբորատորիայում կատարված փորձերը հանգեցրել են հետաքրքիր արդյունքների՝ մասնավորապես այն, որ ջուրը հիշում ու տպավորում է ցանկացած ազդեցություն: Ջրով լի անոթը տեղադրել են մի խումբ մարդկանց առջև ու խնդրել են նրանց կենտրոնացնել անոթի վրա ամենադրական հույզերը՝ սեր, քնքշանք, բարություն: Հետո փոխել են անոթը ու նույն խմբին խնդրել են կենտրոնացնել անոթի վրա բացասական հույզեր՝ վախ, չարություն, ատելություն: Այնուհետև կատարվել են չափումներ և արդյունքում պարզվել է, որ սերը բարձրացնում է ջրի էներգետիկան, իսկ չարությունը՝ ցածրացնում /<http://www.korotkov.eu/>:

Բանահյուսության մեջ *ջուրը* դիտվում է որպես շրջակա միջավայրի բաղկացուցիչ մաս, նրա զորավոր տարր, ինչպես նաև մարդու կյանքը մղող հզոր ուժ: Լինելով ազգային մշակույթի առանցքային բաղադրիչ՝ *ջուր* և *ծով* հասկացությունները լավագույն տարբերակ են լեզվամշակույթի և ազգային դիմագծի ըմբռնման համար: Հարկ է նշել, որ *ջուրը* և *ծովը* ժողովրդական բանահյուսության մեջ ներկայանում են արժեքային և հասկացական տարբեր ընկալումներով:

Քանի որ Մեծ Բրիտանիայի և Հայաստանի բնական-աշխարհագրական և պատմական պայմանները խիստ տարբերվում են միմյանցից (բրիտանական կղզիները շրջապատված են Ատլանտյան օվկիանոսով, Հյուսիսային ծովով, Անգլիական նեղուցով և Իռլանդական ծովով, իսկ Հայաստանը չունի ելք դեպի ծով), որոշ չափով բացը լրացնելու համար հողվածում քննվող հայկական բանահյուսության օրինակները ընտրված են Գեղարքունիքի կամ Սևանի ավազանի բանահյուսությունից, որը ողողված է տարածաշրջանի կարևորագույն աշխարհագրական տարր համարվող Սևանա լճի հետ կապված բանահյուսական նմուշներով: Վերջինս ազգաբնակչության կողմից ընկալվում և անվանվում է ծով և ոչ թե լիճ: Այդ մասին տեղեկություններ է հաղորդում նաև պատմահայր Մովսես Խորենացին, ով Սևանա լիճն անվանում է որպես «Գեղամա ծով» /Խորենացի, 1961: 77, 319/: Նման անվանում հանդիպում է նաև Խորենացուց մի քանի դար հետո Հովհաննես կաթողիկոս Դրախտատանկերտցու, Կիրակոս Գանձակեցու և այլ պատմիչների աշխատություններում: Տարածաշրջանի բնակչության համար Սևանի նշանակությունը մեծ է որպես աշխատանքի և ապրուստի անքակտելի միջոց և

նշանակալի դերակատարություն ունի ժողովրդի լեզվամշակույթի ձևավորման հարցում:

Բրիտանական և հայկական, մասնավորապես Գեղարքունիքի բանահյուսությունն աչքի է ընկնում ժանրային ու ոճաբարբառային առատությամբ: Առավել նշանակալից տեղ ունեն հավատալիքները, որոնք հավասարապես ունեն թե՛ բանահյուսական, թե՛ ազգագրական արժեք: Գեղարքունիքի բանահյուսական կենսունակ ժանրերից են առածասացվածքը, ինչպես նաև երգային բանահյուսությունը, մասնավորապես խաղիկները, որը Սևանի ավազանում հայտնի է «աղջկա խաղեր» անվանմամբ /ՀԱԲ 14, 1983: 8/: Բանահյուսական այս բազմազան ժանրերից վերցրած օրիակների քննությամբ փորձենք երևան հանել «անմահական ջուր» և «անտակ ծով» բանաձևային կապակցությունների գեղարվեստական առկայացումները, իմաստային կիրառությունները, լեզվամշակութային առանձնահատկությունները և դրանց ընկալումները բրիտանական և հայկական լեզվամտածողության համատեքստում:

Ժողովրդական մտածողությունը առարկաները և երևույթները օժտում է գերբնական տարաբնույթ հատկանիշներով: Ջուրը առասարակ բանահյուսության բոլոր ժանրերում անմահության և երկարակեցության գերբնական ուժով է օժտված. ընդհանուր առմամբ կրում է դրական, կենարար գործառույթ: Ի հակադրություն *ջրի՝ ծովը* ժողովրդական լեզվամտածողության մեջ հիմնականում արտացոլվում է բացասական գործառույթով:

Բանահյուսության համատեքստում *ջուրը* համամարդկային տարողունակ և բազմարժեք ցուցիչ է, կյանքի, առատության, արգասաբերության խորհրդանիշ, անմահություն պարզևող նյութ և հանդիպում է գրեթե բոլոր ժանրերում: Անմահական ջրով բուժում են մահամերձ հիվանդներին, վերականգնում են կույրերի տեսողությունը և երիտասարդացնում ծերերին:

«Թագավորի խեքաթը» ժողովրդական հեքիաթում մայրը ձևանում է մահացու հիվանդ և որդուն իր փրկության համար մի քանի դարմանի ուղարկելուց հետո՝ դևի հետ որոշում է նրան ուղարկել անմահական ջրի.

-Դև՛, ճար էրա՛, - ըսեց կնիկ:

-Արի ճամբա **անմահական ջրի**:

/ՀԱԲ 14: 81/

Նույն հեքիաթի մի այլ հատվածում հանդիպում ենք անմահական ջրի ևս մեկ օրինակի, երբ դևը մոր հետ դավադրաբար հանում է տղայի աչքերը, դնում գրպանները և տանում գցում *քառասուն գյազնոց փոս*: Մի մարդ նրան հանում է և տանում պահում: Երկու կին, իմանալով նրա կուրության մասին, մտորում են և ասում, որ ծաղի տակ անմահական ջուր կա, եթե աչքի բբերը օգեն ջուրը, լվանան և հանեն տեղը դնեն,

տղան նորից կտեսնի, և այդպես էլ լինում է. անմահական ջրի զորությունը գործում է.

- Քյուրո՛ ջան, իմա՛լ Փիրայմադի մեր, Փիրայմադի հաշկեր խաներ ա. էդ էսա ծառի տակ **անմահական ջուր** կա, մենք բբկներ կթալենք, թըխ թըջեն, դնեն տեղ, կսաղնա:

/ՀԱԲ 14: 81/

Երբեմն բանահյուսության մեջ հանդիպում ենք *ջուր* հասկացույթի բազմաթիվ օրինակների՝ առանց *անմահական* բաղադրիչի, բայց գործառույթը թերևս նույն է բուժիչ, կազդուրիչ հատկություն ունեցող՝ հիվանդի դեղ ու դարման.

Ալաշկերտ բարձր տեղ ա,

Ջուրը խիվնդի դեղ ա:

/ՀԱԲ 14: 171/

Ի տարբերություն անեծքների, որտեղ չարը և բացասականը հաճախ մարմնավորում է ծովը, հայոց մեջ տարածված ամենահայտնի օրինանքները կապված են ջրի հետ և հիմնականում արծարծվում են երկարակեցության իմաստով.

Ջրի պես երկար կյանք ըլնես:

/ՀԱԲ 14: 232/

Ջրի մեկ այլ գործառույթ է սիրո խորհրդանիշ լինելը: Գեղարքունիքի երգային բանահյուսության, մասնավորապես նրա ամենաբնորոշ տեսակի՝ խաղիկների մեջ *ջուրը* շատ հաճախ սիրած յարի կարոտից պապակ սիրտը հովացնող միջոց է և արտահայտվում է անձավորման ոճական հնարի միջոցով.

Աղջի՛, ու՛ր ես, ու՛ր ես,

Ես ծարավ եմ, դու **ջուր** ես:

/ՀԺԵՆ 13, 1982: 138/

Հարսանեկան երգերում *ջուրը* այլաբանորեն հանդես է գալիս իբրև բարության, մաքրության և առատության խորհրդանիշ, որը հարսից խնդրում են փեսայի հայրն ու մայրը.

Արի մեզի, մեռնիմ քեզի,

Ձեռիդ թասով **ջուր** տու մեզի:

/ՀԱԲ 14: 197/

Հայոց մեջ *ջուրը* միշտ ընկալվել է իբրև հայրենի հողի անբաժան մաս, ազգային արժեք և օժտված է եղել գերբնական հատկանիշներով՝ համարվելով պաշտամունքի առարկա: Ջրի այս գործառույթը շատ հանդիպում է ժողովրդի հավատալիքներում.

Էն խող, **էն ջուր**, էն երգինք, էն գեպինք:

/ՀԱԲ 14: 246/

Գեղարքունիքի բանահյուսության մեջ՝ հատկապես ժողովրդական և հայրենասիրական երգերում, երբ խոսում են կորույսալ հայրենիքի մասին, առավել ցավագին տանում են այն փաստը, որ իրենց հայրենիքի պաղ ու անուշ ջրերը այլևս խմում են *թուրքի կըչերն*.

*Էրեվանա հաչ(յ)երըն,
Թուրքի դըռի փաչ(յ)երըն,
Ափսո՛ս էն պաղ ջր(յ)երըն,
Որ խմում են կըչ(յ)երըն:*

/ՀԺԵՆ 13, 1982: 86/

Բրիտանական բանահյուսության մեջ թերևս մեզ չի հանդիպել *անմահական ջուր* բանաձևային կապակցությունը, սակայն ջուրն ինքնին հանդես է գալիս նույն գործառույթներով: Ինչպես հայկական ժողովրդական բանահյուսությունում, այնպես էլ բրիտանականում, շատ հաճախ մահացու հիվանդ հերոսների միակ փրկության միջոցը համարվում է անմահական ջուրը, որի հետևից ուղարկվում են հերոսների որդիները.

*Then she went to bed, and taking the blood of a chicken in her mouth, spat it out, saying: "This is my heart's blood; and nothing can cure me now but **three bottles of water** from Tubber Tintye, the flaming well."*

.....

Here, mother, are the three bottles of water which I brought you from Tubber Tintye."

"Thank you, my son; you have saved my life," said she.

/Curtin, 2009: 61, 67/

Բրիտանական բանահյուսության մեջ ևս ջուրը կենարար գորություն ունի և կյանք ու շունչ է տալիս անգամ մահացած մարդկանց.

Said Scéhide to herself, "There might be something on that island that would cure my husband as it cured the dead bird."

*Nothing could she find but **a small spring of water** in a rock.*

*"It's in this the cure may be," thought she, as she looked at the water. Then taking off one of her shoes she put it full of **the water**, took it to the box, and poured it on Gilla na Grakin. That moment **he stood up alive and well.***

/Curtin, 2009: 205/

Սուրբ աղբյուրների և դրանցից բխող կենարար և բուժիչ ջրի մասին, որը հանդիսանում է բազմաթիվ հիվանդությունների դարման, հաճախ հիշատակվում է նաև շոտլանդական բանահյուսության մեջ.

*Columba had made choice of an eminence centrally situated for performing worship; but there was no **water** near the spot..... The Saint stood with his back leaning on a rock; after a short prayer, he struck the*

*rock with his foot, and a stream of **water** issued forth in great abundance..... This fountain is still distinguished by the name of Columba, and is considered of superior **efficacy in the cure of diseases.***

/Folk-Lore and Legends, 1894: 281/

Ինչպես տեսնում ենք *ջուրը* քննության առնված երկու ժողովուրդների լեզվամշակույթներում կարևոր գործոններից մեկն է և բանահյուսության մեջ ունի գրեթե նույն գործառույթը, հանդես է գալիս իբրև անմահության, երկարակեցության և մաքրության խորհրդանիշ և հաճախ սրբացվում է:

Հոդվածում արծարծվող հաջորդ բանաձևային կապակցությունը **անտրակ ծովն** է, որը ժողովրդական բանահյուսության մեջ հաճախ կրում է բացասական հնչերանգ և լայն կիրառություն ունի ժողովրդական անեծքներում.

Անտրակ ծովին ռաստ գաս:

/ՀԱԲ 14: 232/

Սևանի ավազանի բնակչության համար ծովը ունի կենարար գործառույթ, շատ կարևորվում է վերջինիս դերը և հաճախ անձնավորվում: Այսպիսով տարածաշրջանի բնակիչները ժողովրդական երգերում դիմում են ծովին, որ իր *սև* գործը չանի և անփորձանք իրենց *բալեքին* հետ բերի.

*Լողկեն հնգավ **ծովու** հերես,
Սևա 'ն, դու էլ քո զորք սիրես
Իմ օխտ բալեն թամամ բերես,
Իմ օխտ բալեն թամամ բերես:*

/ՀԱԲ 14: 204/

Գեղարքունիքի բանահյուսության համատեքստում և ընդհանրապես ժողովրդի լեզվամտածողության մեջ Սևանա ծովը ընկալվում է որպես անհատակ գերեզման, որը քաշում, տանում է մարդկանց և անհետ կորցնում իր *սև ջրերում*.

*Գիշերվա մեկ վախտ հեյավ, մեկ ֆուրգուն բարձեց իր հեղած-
չեղած ապրուստ, էկան մեկ **անծանոթ ծովու** կրադ: Բերեց, իր
շենք կառուցեց էդ **ծովու վրեն**, օր մարդիկ գան, ուր բանն
հիմնան, ըդոնց գրիս գանա, **ջանդակն էլ ծովու մեջ բաթմիշ
էնա:***

/ՀԱԲ 14: 78/

Բրիտանական բանահյուսության մեջ *ծովի* թեման արծարծվում է հատկապես ժողովրդական երգերում և անգլիական բանահյուսությունում լայն տարածում գտած տարրատեսակները մեկում՝ բալլադներում, որոնք բանավոր ավանդույթի միջոցով հասել են մեր օրեր: Բանահյուսության այս ժանրերը կարևոր են ոչ միայն երաժշտական և

պատմական դիտանկյունից, այլև դրանք ժողովրդի փորձի, մշակույթի անբաժան մասն են կազմում և ժողովրդական լեզվամտածողության լավագույն արտացոլանք են: Աշխարհագրական դիրքից ելնելով՝ բրիտանական բանահյուսության մեջ ծովի թեմատիկայով երգերի և բալլադների հստակ տարանջատում կա: Այս բալլադներում, ժողովրդական լեզվամտածողության տեսանկյունից *ծովը* հաճախ ընկալվում է որպես գերեզման՝ այնտեղ զանազան պատճառներով զոհված մարդկանց համար.

*With cutlass and gun,
O we fought for hours three;
Blow high! Blow low! And so sailed we.
The ship it was their coffin
And their **grave it was the sea.**
A sailing down all on
The coasts of High Barbary*

/Child, 2008: 529/

Ծովը հաճախ պատճառ է հանդիսանում սիրահարների բաժանության, քանզի բազմաթիվ երիտասարդներ զոհվում են այնտեղ և միայնակ մշտնջենական քուն մտնում *անտրակ ծովի* ջրերում.

*O the fair sailor lad
He was handsome and free,
And he loved a gentle maid,
And his wife she would be:
“O my fair sailor lad,
Come and bide here wi'me!”
But the fair sailor lad
Sleeps alone '**neath the sea.***

/16- The Fair Sailor Lad/

Մեկ այլ բալլադում էլ ներկայացվում է դեռատի աղջկա երազը, ում փեսացուն կորել է ծովում և հայտնվելով նրա երազում, խնդրում է այլևս չարտասվել իր համար, քանի որ ինքն այլևս մահվան քնով ննջում է փոթորկոտ ծովի հատակում.

*When Mary laid her down to sleep,
Her thoughts on Sandy far at sea;
When soft and low, a voice was heard,
Say, Mary weep, no more for me!*

*She from her pillow gently raised
Her head, to ask who there might be,
And saw young Sandy shivering stand,
With visage pale, and hollow e'e.*

*O Mary dear, cold is my clay;
It lies **beneath a stormy sea.**
Far, far from thee, I **sleep in death,**
So, Mary, weep no more for me!*

/16- Mary's Dream/

Ինչպես տեսանք վերոնշյալ օրինակներից, հայկական բանահյուսական պատառիկներում հաճախ ծովի բացասական գործառույթը արտահայտվում է կայուն բանաձևային կապակցությամբ, իսկ բրիտանականում այն փոխարինվում է զանազան մակդիրներով:

Ծովի թեմատիկայով բրիտանական ժողովրդական բալլադներում հանդիպում ենք ծովի ափին բնակվելու դժվարությունների և դրանից եկող վտանգների մասին ևս.

*Come all you bold women,
Where'er you may be,
Consider the hardships
We **suffer at sea**
So well cross the salt seas,
Let the wind blow so strong,
While our rakish young fellows cry,
Britons, strike home, boys,
Britons, strike home.*

/16-Britons, Strike Home/

Ծովի անտակ գերեզման և իր ջրերում սպանված մեռյալներին հանգրվան լինելու փաստը տարածում ունի բանահյուսության այլ ժանրերում ևս, որին առանց սարսափի հնարավոր չէ նայել.

*I saw him for a second on the surface of the water, but the eddying current sucked him down;..... I sat gazing in horror on the **vacant sea** before us;.....and now nothing was seen or heard save the turbulent expanse of water, and the sound of its chafing on the shores.*

/Folk-Lore and Legends, 1894: 121/

Աշխարհագրական դիրքից ելնելով՝ բրիտանական բանահյուսության տարբեր ժանրերում շատ են ծովային չար ոգիները, որոնց դեմ պայքարի տարբեր միջոցներ են կիրառել տեղաբնակները.

*Manx herring-fishers dare not go to **sea** without a wren, taken dead with them, for fear of disasters and storms. Their tradition is of a "**sea-spirit**" that hunted the «herring-tack», attended always by storms, and at last it assumed the figure of a wren and flew away.*

/Moore 1891: 203/

Վերոհիշյալ բոլոր օրինակները քննության են առնված հայկական, մասնավորապես Գեղարքունիքի տարածաշրջանի և բրիտանական

կղզիների բանահյուսության տարբեր ժանրերի երկերից և հիմնականում երկու լեզուներում էլ ներկայացված են միևնույն ժողովրդական ընկալման և լեզվամշակութային ըմբռնման տեսանկյունից: Առավել հետաքրքրական է այն փաստը, որ *ջուր* և *ծով* հասկացույթները շատ հաճախ ունեն համապատասխանաբար դրական և բացասական գործառույթներ նաև Աստվածաշնչում: Գրեթե ողջ Աստվածաշնչում *ջուրը* այլաբանորեն խորհրդանշում է Քրիստոսի հանդեպ հավատքը, իսկ *ծովը* հաճախ մարմնավորում է անօրեն ու չար մարդկանց այլաբանական կերպարը:

*Ջուր*² բառը մի շարք փոխաբերական իմաստներով օգտագործվում է ինչպես Հին, այնպես էլ Նոր Կտակարանում որպես փրկության և հավերժական կյանքի խորհրդանիշ, որպես *կենսաց ջուր*, որը Աստված առաջարկում է մարդկությանը՝ իր որդու հանդեպ հավատքի միջոցով.

Ուրախութեան ջուր՝ առէք փրկութեան աղբիւրներից:

/Եսայի 12:3/

Հոգին եւ Փեսան, որ գալու եմ»: Եւ ով լսում է, թող ասի՝ Ե՛կ: Եւ թող գայ, ով ծարաւ է. նաեւ՝ ով ուզում է առնել կենաց ջուրը՝ ձրի»:

/Հայտնություն 22:17/

Ջրհորի մոտ սամարացի կնոջ հետ Հիսուսի երկխոսության մեջ նա այլաբանորեն է խոսում իր փրկության մասին որպես «կենդանի ջուր» և որպես « բխող ջրի աղբյուր հավիտենական կյանքի համար»

Յիսուս նրան պատասխանեց եւ ասաց. «Եթէ դու գիտեսայի՛ր Աստու պարգեւները, եւ թէ ով է, որ քեզ ասում է՝ “Ինձ խմելու ջուր տուր”, գուցէ ինքդ արդարեւ նրանից կ’ուզէիր, եւ նա քեզ կենդանի ջուր կը տար»: «Ով որ խմի այն ջրից, որ ես եմ տալու նրան, յաւիտեան չպիտի ծարաւի: Իսկ այն ջուրը, որ ես նրան տալու եմ, նրա մէջ կը լինի բխող ջրի աղբիւր յաւիտենական կեանքի համար»:

/Յովհաննէս 4: 10-15/

Ինչպես բանահյուսական տեքստերում, որոնք արտացոլում են ժողովրդի լեզվամտածողությունը, այնպես էլ Աստվածաշնչում *ծովը*³ հաճախ ունի բացասական գործառույթ և այստեղ խորհրդանշում է անհանգիստ հասարակության զանգվածներին՝ սովորաբար անզուսպ ու անօրեն մարդկանց, ինչպես նաև հավիտենական խավարի վիժ, որ պահված է մոլորության ճանապարհով ընթացողների համար.

Իսկ անօրէնները պիտի ծփան ծովի նման եւ հանգիստ չգտնեն, ու նրա ջրերը պիտի անհետանան՝ կաւի հետ խառնուելով:

Ամբարիշտների համար խաղաղութիւն չկայ»,- ասում է Տէրը:

/Եսայի 57:20/

Դեյվիդ Սնոկը իր «A Biblical Case for an Old Earth» գրքի երրորդ գլխում բերում է այն փաստարկը, որ հին Եբրայեցիները ծովը դիտարել են, որպես չարի խորհրդանիշ:

*Միթէ ինձնից չէ՞ք երկնչում,
- ասում է Տէրը, - իմ երեսից չէ՞ք դողում, ես, որ ասազը ծովին
սահման կարգեցի յափտենական հրամանով, որ նա չանցնի
դրանից, ալեկոծուի, բայց չկարողանայ դուրս գալ, նրա ալիքները
մոնչան, բայց չկարողանան անցնել դրանից:*

/Երեմիա 5:22/

Ամփոփելով նշենք, որ «անմահական ջուր» և «անտակ ծով» բանաձևային կապակցությունները առավել կայուն են հայկական բանահյուսության մեջ, իսկ բրիտանական բանահյուսական երկերում դրանք արտահայտվում են մակդիրների օգնությամբ, թեպետ հանդես են գալիս միևնույն գործառույթով: Ենթադրելի է, որ բնական երևույթներին բացատրություն տալու համար՝ անհայտին և անբացատրելիին գերբնական կարողություններով օժտելը եղել է չգարգացած, պարզունակ մտքի և մտածելակերպի արդյունք: Թեև «ջուր» և «ծով» հասկացությունները չափազանց տարողունակ են և բազմաշերտ՝ իրենց իմաստային կիրառություններով և լեզվամշակութային առանձնահատկություններով, սույն հոդվածում հայկական և բրիտանական ժողովրդական բանահյուսության բազմազան ժանրերից վերցրած օրինակների քննությամբ փորձեցինք երևան հանել դրանցով կազմված «անմահական ջուր» և «անտակ ծով» բանաձևային կապակցությունների ժողովրդական ընկալումը՝ երկու հակադիր իմաստներով. առաջինը՝ կենսարար, երկրորդը՝ կործանարար: Ընդհանրացնելով օրինակների քննությունը՝ կարող ենք եզրակացնել, որ ջուրը և ծովը ունեն նույնատիպ ընկալումը երկու ժողովուրդների լեզվամտածողության մեջ, սակայն, պայմանավորված աշխարհագրական դիրքով, հայկական լեզվամշակույթում գերակշռում է ջուրը՝ իր կենսարար հատկանիշներով, իսկ անգլիականում ծովը՝ իր բազմազան ծովային գերբնական էակներով և կործանարար բնույթով:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Աճառյան Հ. Հայերեն արմատական բառարան, Դ-հատոր, Երևան, Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, 1979:
2. Աճառյան Հ. Հայերեն արմատական բառարան, Բ-հատոր, Երևան, Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, 1973:
3. Աստվածաշունչ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին և Հայաստանի Աստուածաշնչային Ընկերություն, 1994:

4. Խորենացի Մ. Հայոց պատմություն, Թարգմանություն, ներածություն և ծանոթագրություններ ակադեմիկոս՝ Ստեփան Սարգսի Մալխասյանի (1857–1947թ.թ.), Երևան, 1961:
5. Հարությունյան Ս. Բանագիտական ակնարկներ, Երևան, 2010:
6. ՀԱԲ 14 – Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն, հատոր 14 Գեղարքունիք, Երևան, 1983:
7. ՀԺԵՆ 13 – Հայ ժողովրդական երգեր և նվագներ, հատոր 13 Մարտունի, Գիրք Ա, Պրակ XIII, Երևան, 2015:
8. Aristotle, *The Metaphysics*, translated by John H. McMahon. New York, 2007.
9. Child F. J. *The English and Scottish Popular Ballads*, original copyright 1882-1898, Biblio Bazar, 2008.
10. Curtin J. *Myths and Folklore of Ireland*. London: Abela Publishing, 2009.
11. Emrich D. Folklore: William John Thoms // *California Folklore Quarterly*, vol. 5, 1946.
12. Folk-Lore and Legends, England and Scotland, London, 1894 // URL: <https://archive.org/stream/folklorelegendse00tibt/page/n1/mode/2up>
13. Moore A.W. *Folklore of the Isle of Man*. London, 1891.
14. Scot D. *A Biblical Case for an Old Earth*. USA: Baker Books, 2006.
15. <http://www.korotkov.eu/>
16. <http://www.contemplator.com> Folk Music of England, Scotland, Ireland and America.

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ըստ գիտնականների հասուն մարդու օրգանիզմի 65%-ը կազմում է ջուրը, որը մասնակցում է մարդկային օրգանիզմում տեղի ունեցող բոլոր գործընթացներին: Ի դեպ ջրի պահանջը մարդու մոտ գտնվում է երկրորդ տեղում՝ թթվածնից հետո: Մարդու օրգանիզմում ջրի 20%-ի կորստի դեպքում մարդը մահանում է:
2. Ջրի դրական նկարագրի օրինակներ տե՛ս Աստվածաշնչի հետևյալ գլուխներում. Հայտնություն 22:1; Հայտնություն 21:6; Յովհաննէս 7:37-39;
3. Ծովի բացասական նկարագրի այլ օրինակներ տե՛ս Աստվածաշնչի հետևյալ գլուխներում. ԵԼՔ 15:19; Ղուկաս 21:25 (Մատթ. 24.29-31, Մարկ. 13.24-27); Յուդա առաքեալի ընդհանրական թուղթը 1:11-13

А. КЕСОЯН – Лингвокультурологическая интерпретация формульных словосочетаний «живая вода» и «бездонное море». – Фольклорный текст хранит глубокие следы национальных особенностей каждого народа. Формульные словосочетания в фольклорных текстах обогащают язык, делая его более образным, выразительным и красочным. В данной статье сделана попытка интерпретировать формульные словосочетания «живая вода» и «бездонное море» в контексте армянского и британского фольклора в двух противоположных значениях: вода – животворящая, а море – губительное.

Ключевые слова: фольклор, формульные словосочетания, «живая вода», «бездонное море», лингвокультурологическая компетенция, языковое мышление

A. KESOYAN – The Linguo-Cultural Interpretation of Formulaic Phrases “Living Water” and “Boundless Sea”. – Cultural phenomena are abundantly manifested in different genres of folklore, which include and preserve asynchronous realities of people belonging to a specific culture. Due to its particular types which are rich in resistant formulaic phrases the language becomes more vivid, concise and meaningful. In this paper with the study of examples taken from various genres of Armenian and British folklore an attempt is made to reveal people's perception of such formulaic phrases as “living water” and “boundless sea” in two opposite meanings: the former as life giving while the latter as killing.

Key words: folklore, formulaic phrases, “living water”, “boundless sea”, linguocultural competence, linguistic thinking